

Торкут Наталія
(м. Запоріжжя)

Антистретфордські гіпотези: pro et contra

Чому творчість письменника
примушує нас буквально полювати
на нього? Чому ми не можемо
залишити його у спокої? Невже нам
мало його книг?... Чому ми
вважаємо, що саме дрібні житейські
деталі відкриють нам про нього
щось нове, ще невідоме?

(Джуліан Барнс "Папуга Флобера")

Одним із дискусійних питань шекспірознавчого дискурсу, яке містить у собі певну інтригу, що є цікавою і для широкого кола шанувальників таланту Великого Барда, тривалий час залишається так звана проблема авторства шекспірівського канону. Біля витоків цієї проблеми стоять сумніви стосовно того, чи міг простий актор, уродженець провінційного містечка, котрий не мав університетської освіти й жодного разу не виїжджав за межі Англії, бути справжнім автором мистецьких шедеврів, які й через сотні років усе ще здатні хвилювати людські серця. Саме незбагненна позачасовість творів Вільяма Шекспіра та нездатність людського розуму осягнути природу генія постійно стимулюють інтерес до постаті цього митця, провокуючи деяких дослідників на майже детективні пошуки того „справжнього автора”, який був би максимально схожим на той портрет, що вимальовується в нашій уяві при знайомстві з шекспірівською драматургією і поезією.

Слід визнати, що об'єктивні підстави для певних сумнівів створює гостра нестача достовірних біографічних відомостей про Шекспіра. На жаль, до наших часів дійшло дуже мало документів, пов'язаних із його ім'ям, не збереглося жодного рукопису його п'єс, жодного листа. Цілком природно, що брак документально підтверджених даних та прямих свідчень інколи породжує бажання "добудувати" об'єктивно дискретну і нечітку, а де в чому навіть і суперечливу, біографічну схему, яка базується на нечисленних достовірних відомостях. Нерідко це здійснюється за рахунок введення додаткових елементів – суб'єктивно підібраних фактів, непрямих доказів та різноманітних припущень. Така суб'єктивно-вибіркова "добудова" біографії митця є явищем доволі поширеним і цілком зрозумілим у гносеологічному та психологічному планах. Втім, у випадку з Великим Бардом ми маємо дещо іншу, майже унікальну ситуацію: чимало його біографів взагалі не визнають актора і пайовика театру "Глобус" автором тих творів, що вийшли під ім'ям Вільяма Шекспіра, тобто вони не "добудовують", не доповнюють так звану стретфордівську біографічну схему, а зовсім відкидають її, пропонуючи на роль автора шекспірівського канону іншу людину або групу людей.

На підтвердження своїх версій антистретфордівці наводять різноманітні факти з біографій сучасників видатного драматурга, відшукують у текстах криптограми, виявляють прихований смисл чи натяки, висловлюють припущення й намагаються опосередковано продемонструвати зв'язок між окремими реальними подіями життя тієї чи іншої людини та певними фрагментами Шекспірових текстів. Внаслідок цього і з'явилася низка так званих антистретфордівських гіпотез, спільною рисою яких є незгода з тим, що автором геніальних шекспірівських творів був простолюдин-актор, уродженець провінційного містечка Стретфорд-на-Ейвоні.

I. Полемічна трибуна

Протягом більш ніж 250-річної історії дискутування стосовно авторства шекспірівських творів було висунуто 57 “кандидатів у Шекспіри”, причому більшість із них – представники вищих кіл елизаветинського суспільства. Серед цих претендентів чимало відомих осіб. Це і філософ Френсіс Бекон, і драматург Крістофер Марло, і декілька придворних, зокрема Роджер Меннерс (п'ятий граф Ретленд), Едвард де Вере (сімнадцятий граф Оксфордський), Вільям Стенлі (шостий граф Дербі), і навіть сама королева Єлизавета I.

Метою цієї історико-літературної розвідки, націленої на узагальнення і систематизацію інформації стосовно авторства шекспірівського канону, є висвітлення сутності та ключових концептуальних положень найпопулярніших антистретфордських версій.

Наукова новизна статті полягає в тому, що вона є першою у вітчизняному шекспірознавчому дискурсі спробою системного розгляду та критичного осмислення антистретфордства. Слід зазначити, що існує ціла бібліотека популяризаторських статей і навіть монографічних праць, присвячених обґрунтуванню „права” окремих претендентів на авторство шекспірівських творів. Достатньо пригадати, приміром, добре відомі українському читачеві публікації Ф.Шипулінського (“Шекспир – Рэтленд”), І.Гіллової („Гра про Вільяма Шекспіра, чи Таємниця великого Фенікса”), М.Кострикіна („Історичний детектив про справжнього автора творів Шекспіра”), М.Литвинової („Антична войовниця, що потрясає списом”), В.Новомірової („Хто придумав Шекспіра?”). Чимало антистретфордських версій можна знайти і на різноманітних сайтах комп'ютерної мережі „Інтернет”, де не згасають жваві дискусії стосовно так званого „шекспірівського питання”. Упорядники головного стретфордського сайту Девід Кетман і Террі Росс навіть уклали інтернет-бібліографію з цієї проблематики

(<http://www.shakespeareauthorship.com/>) Тож наразі назріла потреба узагальнити і систематизувати різнохарактерну й різноякісну інформацію, накопичену в процесі довготривалих суперечок та широкомасштабних диспутів між стретфордівцями і прибічниками чисельних антишекспірівських версій.

Стартовою точкою в розгортанні полеміки навколо постаті творця “Гамлета” і “Короля Ліра” можна вважати 1747 рік, коли архіваріус Джордж Грін знайшов заповіт Вільяма Шекспіра. Власник цієї безцінної знахідки був приголомшений не стільки історичною вагою самого документа, скільки характером тієї особи, що з нього вимальовувалася: це заклопотаний наймізернішими фінансовими дрібницями чоловік, котрий опікується виключно матеріальними майновими проблемами і жодного слова не говорить про власні літературні твори. Своїй дружині автор заповіту залишає „друге за якістю ліжко”, а про книги, які в ті часи коштували досить дорого і яких не могло не бути в домі видатного драматурга, навіть не згадує. Такий образ аж ніяк не відповідав масштабній й величчю особистості геніального митця, котрий за силою свого інтелекту та рівнем загальної культури й ерудиції спромігся випередити найталановитіших і найосвіченіших людей свого часу.

Першою – і однією з найпопулярніших – стала так звана “беконівська” версія, що ґрунтується на наявності численних збігів між думками, викладеними у записниках і філософських працях Френсіса Бекона (1561–1626), та ідеями, які знайшли художнє втілення в шекспірівських творах. На користь цієї гіпотези беконівці наводять чимало аргументів і припущень, серед яких зустрічаються як доволі переконливі, так і досить безглузді (приміром ті, що стосуються такого собі шифру, який нібито дозволяє “вчитати” у текстах першого видання творів Шекспіра звернення Френсіса Бекона до нащадків). Серед прибічників цієї версії можна згадати Р.Лоренса (“Життя та

І. Полемічна трибуна

пригоди здорового глузду”, 1769), Дж.С.Гарта (“Хто писав п’єси Шекспіра?”, 1852), Делію Бекон (“Викриття філософії п’єс Шекспіра”, 1857), О.Оуена (“Історія шифру Френсіса Бекона”, 1893-95), І.Донеллі (“Велика криптограма”, 1888), Е.Галлуп (“Двосторонній шифр Френсіса Бекона”, 1899), Марка Твена (“Чи вмер Шекспір?”, 1909), Е.Дарнінг-Лоренса (“Бекон – Шекспір”, 1910), П.Лірі (“Чи є тайнописи у Шекспіра?”, 1993), В.Германа (“Портрет Шекспіра або особиста справа Френсіса Бекона”, 2002).

Утім, не дуже віриться в те, що з-під пера такої раціоцентричної людини як Френсіс Бекон, котрий був наділений надзвичайно холодним і розсудливим розумом, могли вийти осяйні, по-моцартівськи легкі комедії та емоційно насичені сонети. За спогадами сучасників, англійський філософ був дуже амбіційною і честолюбною людиною, тож навряд чи міг би відмовитися від слави творця популярних п’єс. Крім того, проти “беконіанської” версії певною мірою спрацьовують і проведені вченими лексичні підрахунки: словник драматурга і поета Вільяма Шекспіра, як з’ясувалося, нараховує близько 20-ти тисяч слів, а словник мислителя і державного діяча Френсіса Бекона – лише 9 тисяч.

Доволі популярною виявилася і висловлена ще в 90-ті роки XIX ст. ідея ототожнення постатей Вільяма Шекспіра і Роджера Меннерса, п’ятого графа Ретленда (1576–1612). Вона досить детально обґрунтовується у роботах С.Дамблона (“Шекспір – це лорд Ретленд”, 1912), Ф.Шипулинського (“Шекспір-Ретленд”, 1924), П.Пороховщикова (“Шекспір без маски”, 1940), а також у біографічних нарисах про Шекспіра, написаних В.Фріче (1926) і П.Коганом (1931). Прибічники цієї гіпотези вважають, що шекспірівські твори були написані Роджером Меннерсом, котрий в якості живої маски використовував актора театру “Глобус” Вільяма Шакспера. Саме так більшість антистретфордівців називають уродження Стретфорда-на-Ейвоні, посилаючись на те, що при

народженні його прізвище було записано як Shakspere. На користь своєї версії “ретлендіанці” наводять низку аргументів, основними серед яких є наступні:

– Роджер Меннерс був близьким другом Генрі Ріслі, графа Саутгемптона, якому присвячені шекспірівські поеми “Венера і Адоніс” та “Лукреція”;

– у 1596 році він здійснив подорож Німеччиною, Францією та північною Італією (відгомін цієї подорожі адепти “ретлендіанської” гіпотези вбачають у шекспірівських п’єсах “Марні зусилля кохання”, “Два веронці” та “Ромео і Джульєтта”);

– у списках Падуанського університету його ім’я значиться поруч з іменами двох студентів із Данії, Розенкранца і Гільденстерна (так звати придворних – персонажів “Гамлета”);

– у лютому 1601 року за участь у заколоті Есекса Роджер Меннерс був заточений у Тауері, і саме в цей час відбувався перелом у світогляді Шекспіра, внаслідок якого на зміну променистим, життєрадісним комедіям прийшли сповнені філософського смутку і драматизму трагедії, зокрема “Гамлет”, “Отелло”, “Король Лір”, “Макбет”;

– у 1603 році, уже після смерті Єлизавети, граф Ретленд перебував з посольством у Данії, а наступного року вийшло друге видання “Гамлета”, яке було доповнене фрагментами (загалом близько півтори тисячі строк), насиченими географічними подробицями.

До “ретлендіанців” примикає і російський дослідник І.Гілілов – автор книги “Гра про Вільяма Шекспіра чи Таємниця Великого Фенікса” (1997), яка мала гучний резонанс у колах знавців та шанувальників творчості англійського драматурга і спричинила черговий сплеск інтересу до “шекспірівського питання” наприкінці ХХ століття. Новим у гіпотезі І.Гілілова є те, що авторство графа Ретленда він доводить на підставі аналізу шекспірівської поеми “Фенікс і голуб” (автори російських і українських перекладів зазвичай пропонують назву –

I. Полемічна трибуна

“Фенікс і голубка”), яка увійшла до поетичного збірника Роберта Честера “Жертва кохання”. У цій поемі зображена пара закоханих птахів, що несподівано вмирають один за одним, залишивши по собі не потомство, а “цнотливу красу своїх стосунків”. І.Гілілов вбачає у цьому аналогію з бездітним подружжям Ретлендів: залишена ними краса – це і є шекспірівські твори.

Дослідник стверджує, що Ретленд вигадав містифікаторську Гру в Шекспіра. За правилами цієї Гри, сімнадцятирічний граф найняв знайомого актора Вільяма Шакспера, аби той видавав його твори за свої власні. Згодом до цієї Гри, що зберігалася у цілковитій таємниці від суспільства, долучилися шляхетна дружина графа Ретленда Єлизавета – дочка великого поета Філіпа Сідні і хрещениця королеви – та кілька найближчих друзів.

Слід зауважити, що “ретлендіанська” гіпотеза не у всьому узгоджується з ustalеною хронологією Шекспірового канону та зі змістом деяких сонетів (зокрема 25-го та 91-го). Певні сумніви викликає також і принципова можливість багаторічного використання Ретлендом “живого псевдоніму”. Адже важко повірити в те, що кричуща невідповідність між широченною ерудицією і філософською глибиною геніальних творів та інтелектуально-духовною пересічністю, якщо не сказати примітивністю, малоосвіченого маріонеткового актора протягом 22 років могла залишатися непоміченою, і що оточуючі, серед яких, до речі, були й конкуренти драматурга, виявилися нездатними побачити та оприлюднити таке очевидне протиріччя. Певні труднощі виникають у прибічників цієї версії й через те, що Роджер Меннерс був на 12 років молодшим за актора Шекспіра. Тож виходить, що перші історичні хроніки, які датуються 1590 роком граф Ретленд мав написати ще у 14-річному віці.

Однією з найбільш популярних гіпотез тривалий час залишається і так звана “оксфордівська” версія, згідно з якою автором шекспірівських творів був Едвард де Вере,

сімнадцятий граф Оксфордський (1560–1604). Уперше таке припущення висловив Дж.Т.Луні у книзі ««Шекспір» розпізнаний» (1920), що започаткувала «оксфордіанство». В ній дослідник виділив 9 загальних та стільки ж індивідуальних рис, які, на його думку, мали бути притаманні авторові шекспірівських творів, і зробив висновок, що тільки граф Оксфордський міг бути автором цих видатних п'єс. Згодом у цієї гіпотези з'явилося багато adeptів, найвідомішими серед яких є Дороті і Чарлтон Огберни («Ця зірка Англії», 1952), їхній син Чарлтон Огберн-молодший («Таємничий Вільям Шекспір», 1984), В.Гоуп і К.Голстон («Дискусія щодо авторства Шекспіра: аналіз претендентів на авторство, їхні поборники та критики», 1992), В.Клір («Шекспірівська змова», 1993) Р.Вален («Шекспір: хто він був?», 1994), Дж.Собран («Відомий під ім'ям Шекспір», 1997), Р.Стритматтер (дисертація «Нотатки на полях Женевської Біблії Едварда де Вере», 2000). У 1957 році прихильники «оксфордіанської» версії навіть створили у Нью-Йорку міжнародне товариство (The Shakespeare Oxford Society), яке ставить за мету домогтися затвердження Едварда де Вере офіційно визнаним автором шекспірівського канону. Сьогодні члени цього товариства здійснюють активну дослідницьку роботу, видають свій інформаційний бюлетень та журнал «Оксфордіанець» («Oxfordian»), проводять щорічні конференції.

На основі аналізу певних фактів і відомостей «оксфордіанці» вибудовують власну систему аргументації, що включає такі центральні положення:

- Едвард де Вере був високоосвіченим аристократом, котрий, як і автор шекспірівських творів, чудово орієнтувався в реаліях королівського двору та добре розумівся в нюансах політики;
- ще за життя він вважався одним із найталановитіших авторів театральних п'єс, мав власну театральну трупу, яка давала приватні вистави для королеви;

I. Полемічна трибуна

– деякі факти особистого життя Едварда де Вере нагадують події, що трапляються з шекспірівськими героями: приміром, він, як і Гамлет, рано втративши батька, страждав через повторне заміжжя матері та побував у піратському полоні;

– у фондах вашингтонської Фолджерівської шекспірівської бібліотеки Роджер Стритматтер знайшов екземпляр Біблії, що належала Едварду де Вере; на її полях і форзацах виявлені власноручні нотатки графа, які нагадують деякі фрагменти “Гамлета”.

Утім, із самого початку впадає у вічі очевидна суперечність, яку не можуть ігнорувати навіть найпалкіші прихильники цієї версії. Річ у тім, що Едвард де Вере помер раніше, ніж були написані пізні твори (щонайменше з десятків п’єс) Шекспіра. І цей факт змушує адептів “оксфордїанства” шукати додаткові відомості й аргументи, щоб пояснити механізм появи творів після смерті автора. У вирішенні цієї проблеми “оксфордїанці” не одностайні: одні ставлять під сумнів датування шекспірівських творів, доводячи, що написані усі вони були графом Оксфордським ще до 1604 року, але оприлюднення деяких із них відбувалося уже після його смерті; інші ж вважають, що у 1604 році Едвард де Вере не помер, а лише містифікував власну смерть, маючи на те якісь поважні причини.

У 1915 році Роберт Фрейзер у книзі “Мовчазний Шекспір” уперше висловив думку, що за маскою Шекспіра міг приховуватися Вільям Стенлі, шостий граф Дербі (1560–1642), котрий, як і Вільям Шекспір, мав ініціали W.S. Чотири роки потому у Франції з’явилася праця Абея Лефранка “Під маскою Вільяма Шекспіра...”, в якій відомий вчений доводив, що Шекспір мав добре знати Францію та її правосуддя, і на цій підставі робив припущення, що автором шекспірівських творів був саме Вільям Стенлі. Згодом Р.Лукас (“Таємниця життя Шекспіра”, 1937) і А.Тітерлі (“Особа Шекспіра”, 1952) доповнили цю гіпотезу новими біографічними

відомостями, текстовими порівняннями та різноманітними аргументами, а А.Еванс (“Шекспірівське магічне коло”, 1956) навіть розширив її, висловивши версію, що граф Дербі очолював таємний гурток інтелектуалів, які спільними зусиллями створювали шекспірівські шедеври. До цього гуртка, на думку англійського дослідника, разом з іншими відомими людьми входили також Едвард де Вере, Роджер Меннерс та Френсіс Бекон.

Доволі популярною є також гіпотеза, згідно з якою за маскою Шекспіра приховувався відомий драматург К.Марло, котрий начебто у 1593 році не загинув у сумнозвісній бійці в дептфордському трактирі, а переховувався на континенті звідки й надсилав своєму покровителеві серу Френсісу Волсінгему п’єси та сонети. Роль “живого псевдоніму” при цьому виконував актор і співвласник театру “Глобус”. Основні аргументи на користь цієї версії, що пов’язані головним чином з літературним талантом Марло, високим рівнем освіченості (син чоботаря з Кентербері, він спромігся здобути ступінь магістра Кембриджського університету) та деякими цікавими обставинами його приватного життя (певний час він був агентом секретної служби міністра Френсіса Волсінгема, неодноразово виконував таємні доручення на континенті, у 90-ті роки входив до гуртка вільнодумців, очолюваного Волтером Релі), представили у своїх працях К.Гофман (“Вбивство людини, що була Шекспіром”, 1955), Д.Ріс Вільямс (“Шекспір, твоє ім’я – Марло”, 1966), Д. та Б.Вінчкомби (“Справжній автор або автори Шекспіра”, 1968), А.Райт (“Історія, яку розповіли сонети”, 1994).

Існує ще декілька менш поширених антистретфордських гіпотез, у яких на роль автора шекспірівських творів пропонуються представники вищих кіл елизаветинського суспільства, державні діячі та впливові особи, приміром, зведений брат королеви лорд-камергер Генрі Тюдор (лорд Генсдон), Роберт Сесіл (граф Солсбері), Генрі Ріслі (граф

I. Полемічна трибуна

Саутгемптон), сестра Філіпа Сідні Мері Герберт (графиня Пембрук) і навіть сама королева Єлизавета Тюдор.

Не оминають антистретфордівці своєю увагою і відомих у ті часи “men of letters”: до числа вірогідних творців шекспірівських шедеврів деякі з них включають, наприклад, Роберта Гріна, Томаса Лоджа, Джона Лілі, Томаса Неша, Джорджа Піля, Волтера Релі. Щоправда, усі ці гіпотези ґрунтуються здебільшого лише на окремих біографічних збігах чи на поодиноких текстових або смислових аналогіях, тож часто-густо їм бракує цілісності та переконливості. Це змушує дослідників будувати комплексні гіпотези про так зване “змішане”, тобто колективне, авторство (наприклад, Френсіс Бекон + Роджер Меннерс, Крістофер Марло + Френсіс Бекон + Едвард де Вере, Крістофер Марло + Волтер Релі + Роджер Меннерс, графиня Мері Пембрук + її сини Вільям, граф Пембрук, та Філіп, граф Монтгомері). До речі, є серед антистретфордівців і так звані агностики, які категорично заперечують авторство уродженця Стретфорда-на-Ейвоні, актора театру “Глобус”, однак не пропонують ніякої альтернативи на роль автора шекспірівських творів.

Попри величезне розмаїття “доказів”, які пропонуються прибічниками тієї чи іншої версії на користь “свого кандидата у Шекспіри”, аргументи, що спрямовані проти ортодоксальної стретфордівці, пов’язані головним чином з біографією поета і по суті можуть бути зведені до трьох ключових положень.

По-перше, це глибока переконаність у тому, що син провінційного ремісника й торговця, який ніколи не навчався в університеті, аж ніяк не міг продемонструвати такої надзвичайно широкої обізнаності у найрізноманітніших сферах науки і культури. Адже вчені підраховали, що Шекспір ввів у лексикон англійської мови понад 3200 нових слів, у його творах зустрічаються назви 63-х видів рослин та містяться численні згадки про важливі відкриття у сфері природничих наук. Крім того, автор Шекспірового

канону був добре обізнаний з античною спадщиною, теоріями італійських гуманістів, прекрасно орієнтувався у юридичних та мистецьких проблемах, знався на історії, астрології, медицині, володів французькою, італійською, латинською та давньогрецькою мовами. Усе це, на думку антистретфордівців, вступає у протиріччя з інтелектуально-психологічним портретом малоосвіченого провінціала, який вимальовується із тих нечисленних архівних документів, що стосуються актора Вільяма Шакспера (Shakspere).

По-друге, це сумнівні стосовно того, що простолюдин, який не мав особистого досвіду служби при королівському дворі і не брав участі у закордонних подорожах чи місіях, був здатний так глибоко проникнути у сутність соціально-політичних конфліктів, так тонко і переконливо відтворити інтелектуально-психологічну атмосферу своєї епохи, так точно передати особливості національних характерів (темпераментність італійців, хоробрість шотландців, домовитість валлійців, схильність французів до розкошів і розваг та ін.).

По-третє, це доволі дивовижна, сповнена загадок і парадоксів історія посмертної слави Шекспіра. Одразу після смерті поета жоден із тогочасних літераторів не відгукнувся на цю трагічну подію, а перші епітафії були надруковані лише через декілька років. Надгробний пам'ятник на його могилі у стретфордській церкві Святої Трійці, що з'явився лише у 1623 році, неодноразово перероблявся. Спочатку це було зображення огрядного бороданя, який обома руками притискує до себе якийсь мішок або подушку (так описували надгробок антиквар Вільям Дугдейл у 1665 році та перший біограф Шекспіра Ніколас Роу в 1709 році). Згодом, коли ім'я англійського драматурга почало завойовувати всесвітню славу, надгробний бюст набув більш шляхетного вигляду: мішок зник, замість нього у правій руці чоловіка з'явилося перо, а в лівій – лист паперу. Ауру таємничості посилює й Перше фоліо (1623), в якому і дивний портрет драматурга (права

I. Полемічна трибуна

частина камзолу зображена спереду, а ліва – зі спини, через що обидві руки у джентльмена виявляються правими, а від підборіддя до лівого вуха видно темну смужку, внаслідок чого створюється враження, ніби обличчя прикрите маскою), і сповнені двозначностей вірші-присвяти дають чимало підстав для усіляких домислів.

Слід відзначити, що майже на кожен аргумент антистретфордівців представники ортодоксального шекспірознавства наводять свої контраргументи, демонструючи слабкі місця в концепціях опонентів. У прибічників стретфордівства однією з провідних є теза, згідно з якою автор Шекспірового канону повинен був прекрасно орієнтуватися у тонкощах тогочасної театральної практики і акторського ремесла. Театрознавчий аналіз текстів п'єс Великого Барда свідчить про те, що драматург не тільки враховував абсолютно всі деталі, необхідні для успішної сценічної реалізації творчого задуму, а й брав до уваги фізичні можливості акторів, вочевидь спираючись на власний акторський досвід. До речі, й сучасники Шекспіра не висловлювали сумнівів у тому, що саме актор і співвласник “Глобуса” був автором “Гамлета” і “Короля Ліра”. Одні вважали його другом, інші – ворогом, одні щиро захоплювалися його талантом, інші ж кепкували з приводу його недостатньої освіченості. Проте і для перших, і для других він був цілком реальною людиною, згадки про яку збереглися на сторінках тогочасних творів.

Першим друкованим відгуком про Вільяма Шекспіра вважається в'їдливо-саркастичний пасаж, що міститься у памфлеті Роберта Гріна “Гріш мудрості, придбаний за мільйон каяття” (1592). Представник когорти так званих “університетських умів”, популярний романіст і драматург, якого сучасники називали “жіночим Гомером”, вочевидь, дуже ревниво сприймав перші успіхи свого конкурента. Тож, звертаючись до колег-драматургів, він закликає їх не вірити акторам, поміж яких з'явився “вискочень-ворон,

прикрашений нашим пір'ям, ... який вважає себе єдиним пострясателем театральних підмостків у країні”¹.

Френсіс Мерез, один із перших літературних критиків у Англії, називав Шекспіра “медоточивим”, а письменник Джон Девіс – “достойним співрозмовником монархів”. Драматург Френсіс Бомонт висловлював глибоку переконаність у тому, що кращі рядки Шекспіра “вчителі будуть наводити нашим нащадкам як приклад того, що іноді смертний спроможний знаходити дорогу при туманному світлі Природи”². Та все ж найвища похвала пролунала на адресу Шекспіра зі сторінок поеми-епітафії, написаної його другом, відомим драматургом Беном Джонсоном: “Радій, Британіє! Ти можеш пишатися тим, кому всі театри Європи повинні складати шану. Він належить не тільки своєму часові, а й усім вікам! Усі музи були якраз у розквіті, коли з'явився він, щоб, наче Аполлон, приємно потішити наш слух і щоб зачарувати нас, наче Меркурій! Сама Природа пишалася і з радістю вбиралася в шати його поезії!”³.

З плином часу кількість компліментарних відгуків як пересічних шанувальників театру, так і діячів культури про поетичний геній Шекспіра стрімко зростала: своє захоплення висловлювали Жермена де Сталь, Шатобріан і Стендаль, Лессінг, Гете і Новалис, Пушкін, Лермонтов і Тургенев, Шевченко, Франко і Леся Українка. Звісно, зрідка лунали й дещо відмінні оцінки. Можна пригадати, зокрема, саркастичні випадки Вольтера та сповнені упередженості зауваження Льва Толстого, а також досить парадоксальні на перший погляд судження Гегеля і

¹ *Greene R.* A Groatworth of Wit (selection) // *Renaissance England. Poetry and Prose from the Reformation to the Restoration* / Ed. by Lamson R. and Smith H. – N.Y., 1956. – P.427.

² Цит. за: *Chambers E.K.* William Shakespeare. A Study of Facts and Problems. In 2 vol. – Oxford, 1930. –V.2. – P.224.

³ *Johnson Ben.* To the memory of my beloved, the author, master William Shakespeare and what he hath left us. / *Complete Works of William Shakespeare.* – Glasgow, 1994. – P.xliv-xliv.

I. Полемічна трибуна

Флобера, які, відзначаючи граничну об'єктивність Шекспірового слова, ставлять драматурга поза мораллю, “по той бік добра і зла”. Дехто з видатних людей, приміром, Чарльз Діккенс, Ральф Вальдо Емерсон, Волт Вітмен, Отто фон Бісмарк, Марк Твен, Зигмунд Фройд, Анна Ахматова, Володимир Набоков, взагалі ставили під сумнів авторство Шекспіра-актора, поповнюючи ряди антистретфордівців.

У процесі довготривалого діалогу стретфордівців і антистретфордівців “відкриваються” нові факти й відомості про життя Вільяма Шекспіра та його сучасників. Незаперечним позитивним моментом є те, що в ході дискусії навколо постаті Вільяма Шекспіра уважно вивчається духовна атмосфера і соціально-політичний клімат пізньоренесансної Англії, ретельно аналізуються Шекспірові твори, старанно досліджуються різноманітні архівні документи, художні тексти та інші літературні пам'ятки елізаветинсько-яковитської доби.